

ressò mont-rogenç

EL SEGLE XIX, UN TEMPS CONVULS

20: INICI DE LA PRIMERA REPÚBLICA. CONTINUA LA TERCERA GUERRA CARLINA (1872-1873)

Martí Rom
www.martirom.cat

21-05-2021

Haviem vist com, des del novembre de 1870, Amadeu de Savoia era el nou rei d'una Espanya parlamentària i que, a l'abril de 1872, s'iniciava la Tercera Guerra Carlina a Catalunya i al País Basc i Navarra (tot i que en aquest darrer front sols va durar un mes). Ara, arribarem a un fet cabdal de la Tercera Guerra Carlina, a Catalunya. És el conegut com la "sorpresa de Reus". Mentre, continuava aquella llunyana Guerra de Cuba. Amb el nou règim espanyol, canvia la manera d'afrontar aquella guerra, ara s'intenta abandonar aquella política de "terra cremada" i avançar en un programa de progressiva eradicació de l'esclavitud. Aquest intent es va veure negligit pels principals grups de pressió econòmica i política de l'illa. Els grans propietaris de les sucreres i la nova burgesia de l'Havana s'apoderen del govern de l'illa. Algunes fonts declaren que darrere la mort de Joan Prim (aquell atemptat del 27 de desembre de 1870) hi podia haver aquests grups cubans, doncs Joan Prim tenia intenció de negociar amb els rebels.

A finals de juny de 1872, la partida de Pasqual Cucala recorre la província de Castelló. El dia 25, les partides de Barenys¹ i Bové², uns 250 homes, es troben a Riudecanyes. D'aquí van anar a Duesaigües (Baix Camp) i la Torre de Fontaubella (Priorat). El dia 27 són a Tivissa. El gruix de les forces del coronel Joan Francesch estava a Tivissa (Ribera d'Ebre) del 26 al 29 de juny. *"Durante la permanencia en esta (Tivissa) han estado muy tranquilos, bailando y cantando como si hubiesen venido a fiesta mayor, hasta que hoy hemos divisado una columna que se dirige a esta y, antes de su llegada, salieron los carlistas de la población y se apoderaron de las montañas vecinas..."*³. Assetjat per la columna governamental de Medeviela, el coronel carlí Joan Francesch deixa uns homes a Vandellòs (Baix Camp) per aturar-los. El gruix de la força carlina fa nit a la masia de Gavada i, el matí del dia 29, un grup es dirigeix a l'Hospitalet pel poblat de Castelló i l'altre per Mas d'en Boquera. Arriben a l'estació del ferrocarril a les 3 de la tarda. Com que quedava lluny del poblat de pescadors, aquests no se'n van adonar de res. Són uns 800 homes. *"Portaven, des del fusell de l'exèrcit fins el trabuc, passant per tota mena d'escopetes de caça... La major part anava coberts amb boina vermella de la qual penjava una borla blanca, per n'hi havia amb gorra musca... Els que comandaven portaven la boina blanca amb una gran bola daurada... Molts... portaven calça curta de vellut i les mitges blaves. Els que vestien militarment lluien l'uniforme blau, amb calces*

¹ Josep Maria Barenys de Maspujols.

² Josep Bové de Falset.

³ Crònica del 30 de juny publicada a "La Imprenta: diario de avisos, noticias y decretos" del 4 de juliol de 1872.

*vermelles dels carlins...*⁴. La “gorra musca” és la barretina típica catalana de color morat, és la que duïen els pagesos en els dies feiners. “*Era d’un teixit molt atapeït, de llana dolça, a la bossa de la qual, el fumador... duïa la pipa, lo tall de tabaco de negre... i el petit ganivet per atrinxar-lo, com també l’esca i la pedra foguera...*”⁵.

Només arribar, van tallar el telègraf i van detenir els empleats de l’estació. Poc després, entrava un tren procedent de València i van fer baixar tots els viatgers. Els carlins van pujar en aquell tren mixt, uns vagons eren de passatgers i els altres de càrrega. També se’n van endur els empleats de l’estació. A la següent estació, la de Cambrils⁶, també van destruir el telègraf i van fer pujar els empleats. Fins a l’estació de Salou. “*Aixecaren la via que comunicava amb Tarragona. Aquestes destrosses no pogueren ésser reparades fins a finals de juliol...*”⁷. Aleshores, al voltant de l’estació de Salou sols hi havia un petit nucli de cases que restaven lluny de les de la platja, on hi havia una munió de reusencs passant aquell dia festiu. Van deixar algun grup de vigilància i el gruix de les forces es va dirigir a peu cap a Reus⁸. El 29 de juny, per Sant Pere, és la Festa Major de Reus. Aquest any queia en dissabte. L’ambient anticlerical no va permetre fer la processó. Malgrat tot, hi va haver grans festes. A l’endemà, diumenge dia 30, molta gent va marxar, uns als masos i d’altres a les platges de Salou. Reus restava gairebé buit.

És la “sorpresa de Reus”. Llavors, aquesta, era la segona població en nombre d’habitants de Catalunya; a més, era una potència econòmica i industrial rellevant. Els carlins van arribar a les primeres cases, a dos quarts de set de la tarda. Es van dividir en grups. Els que anaven al davant eren persones de la comarca que coneixien bé la ciutat. “*Penetraron en las Casas Consistoriales y exigieron al Ayuntamiento 4000 duros que no pudieron realizar, llevándose 3 o 4000 reales que había en caja; sorprendieron la guardia de infantería que había en las cárceles. Muchos jefes e individuos de caballería se armaron con carabinas y sostuvieron el fuego durante una hora, de resultas del cual cayó gravemente herido el cabecilla Sr. Francesch y muerto su caballo. El coronel de caballería de Bailen cayó herido del muslo...*”⁹. Va morir la matinada del 2 de juliol de 1872. La seva mort fou un cop molt dur per als carlins. Era perdre un valuós comandament en aquests moments inicials de la guerra. Entre els caps que hi anaven hi havia Josep Agramunt, dit “Capellà de Flix”. Aquest era Josep Agramunt Lecha, que havia nascut el 1826. Amb la mort del coronel Joan Francesch Serret, va passar a comandar la partida. Tot i que va actuar bàsicament a Catalunya, també ho faria a la zona centre d’Espanya i, finalment, al front nord (1876).

L’1 de juliol una columna carlina va entrar a l’Espluga de Francolí (Conca de Barberà). A l’endemà, una altra passà per Vila-seca (Tarragonès). El mateix dia 2, la partida de Francesc Cerdà dit “lo Quico de Constantí”, que també havia participat a l’assalt a Reus, es trobava a Vilallonga del Camp (Tarragonès) i Els Garidells (Alt Camp). El dia 3, una altra partida estava a la Selva del Camp. El dia 4, una altra era a l’Aleixar. El 6 de juliol,

⁴ “L’entrada dels carlins a Reus el 1872”, de Josep Iglesias (Episodis de la història. Rafael Dalmau, 1968), pàg. 18 i 19.

⁵ “Etnografia de Reus i la seva comarca (El Camp, La Conca de Barberà, El Priorat)”, de Ramon Violant i Simorra. Publicat originàriament el 1955 i novament el 1990 per Editorial Alta Fulla, pàg. 227.

⁶ Recordarem que encara no existia el baixador de Mont-roig. Es va inaugurar el 1929.

⁷ “El tercer carlisme a les comarques meridionals de Catalunya. 1872-1876”, de Robert Vallverdú, pàg. 237.

⁸ El tramvia Reus – Salou s’inauguraria el 1887.

⁹ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1873”, pàg. 155.

250 homes, comandats pel general Domènec Sans i Isidre Pàmies, dit “Cercós”¹⁰, ocupen Montblanc. El dia 9, Josep Maria Barenys estava a les Borges del Camp. A Reus hi havia temor d’un nou atac carlí. *“El 4 (de juliol) salió para el campo de Tarragona el Capitán general Sr. Baldrich¹¹, a fin de ponerse al frente de las operaciones militares en aquella provincia...”*¹².

El mateix 4 de juliol, Joan Castells dit “el Gravat d’Àger” va entrar a Berga on va exigir el pagament de la contribució. A l’endemà, Rafel Tristany està a Capellades (Anoia), a punt d’entrar a la província de Tarragona, a Santa Coloma de Queralt (Conca de Barberà). L’aixecament havia fracassat a la resta d’Espanya i sols quedaven aquelles partides catalanes que continuarien amb les guerrilles. Calia que estiguessin actives esperant un nou aixecament. Alguns dels seus membres es van retirar tranquil·lament a les seves cases sense demanar l’indult i curiosament sense que ningú els molestés. Passats uns mesos hi tornarien.

La partida més nombrosa era la de Domènec Sans, Ramonet¹³, i Pere Cendrós que anaven pels pobles del voltant de la Mussara. Tenien alguns cavalls que havien agafat de la diligència de Valls a Tarragona. També van tornar al Priorat alguns carlins que s’havien refugiat al Maestrat. Per la Conca de Barberà hi havia la de Josep Maria Barenys.

“La Igualdad. Diario Democrático republicano”, del 18 de juliol de 1872, hi tenim una carta del Comitè republicà democràtic federal de Mont-roig: *“Reunido el partido republicano federal de esta villa, en el día de ayer, tomó los siguientes acuerdos: 1º Que sin perjuicio de lo que la Asamblea federal acuerde, cree que, en las actuales circunstancias, tiene el deber ineludible de acudir a las urnas, procurando con entusiasmo el triunfo de los candidatos que representen fielmente sus principios. 2º Que el partido republicano federal de Montroig está completamente conforme con la conducta hasta aquí seguida por el Directorio. 3º Que el Comité local excite inmediatamente el patriotismo del de la provincia, para que se reúna, sí es que ya no lo ha hecho, con urgencia, y de conformidad con la circular sobre elecciones del Directorio, proceda a hacer cuantos trabajos sean necesarios para el mejor éxito de la lucha electoral, y que al propio tiempo se ocupe, sin levantar mano, de la reorganización de nuestro partido, para que cuantos actos tenga que realizar se verifiquen por los procedimientos que demandan nuestros principios y las reglas de conducta sobre el particular dictadas por la Asamblea federal. 4º y último. Que se comuniquen estos acuerdos a los referidos Directorio y Comité provincial, y se les de publicidad por medio de la prensa de nuestro partido. Lo que tengo la satisfacción de comunicar a V. en cumplimiento del último acuerdo y para los efectos consiguientes. Salud y fraternidad. Montroig (Tarragona) 14 de julio de 1872. El secretario del comité, José Maceras¹⁴. V. B. el presidente, José Sardá¹⁵...”*.

¹⁰ És el nom del Mas d’Aleixar de la seva família. Sobre aquest personatge hi ha el llibret “Cercós, guerriller carlí al Baix Camp” d’Albert Manent (Episodis de la història. Rafael Dalmau, 1979).

¹¹ És Gabriel Baldrich, aquell cap d’una partida liberal-republicana de la guerra dels “Matiners” (1846-1849).

¹² “Almanaque del Diario de Barcelona del 1873”, pàg. 156.

¹³ Aquest deu ser Ramon Arbonès dit “Ramonet”, que ja l’havíem trobat a la Segona Guerra Carlina.

¹⁴ Deu ser Josep Maseras Bargalló, germà de Joan Maseras Bargalló, que havíem trobat a la junta revolucionària de Mont-roig, a l’octubre de 1868, en els fets posteriors de la “Gloriosa revolució de septiembre” i també en el “Comitè republicà” del poble el 12 de desembre de 1870. Aquell Josep Maseras Bargalló era del carrer Major núm. 60 (cens electoral de 1894).

“En Montroig... anteanoche (18 de juliol) se oyeron algunos disparos y se produjo alguna alarma... En Falset (Priorat) parece que hubo anteanoche (18 de juliol) una alarma, con motivo de haberse oído algunos tiros en las afueras de la población, que algunos suponen era la señal convenida para reunirse algunos de los carlistas que había ocultos por aquellas inmediaciones. En la madrugada de ayer (19 de juliol) se sublevaron otra vez los carlistas de Almoster (Baix Camp). Salieron de la población en grupos de cinco o seis disparando tiros aire en señal de alegría, y se dirigieron hacia las vecinas montañas de Albiol (Baix Camp) ... Con estos sublevados de Almoster van algunos que no hace muchos días se habían acogido a indulto...”¹⁶. La conjuntura militar estava prou complicada al Camp de Tarragona, per la qual cosa “se ha dispuesto la formación de cinco columnas para la persecución de los carlistas de esta provincia; teniendo una de ellas por base de operaciones Falset (Priorat), otra Prades (Baix Camp), otra Montblanch (Conca de Barberà), otra Santa Coloma de Queralt (Conca de Barberà), y otra Vilarrodona (Alt Camp), quedando otra de movilizadas en Valls (Alt Camp). Hoy el general Gabriel Baldrich saldrá de Tarragona en dirección a la alta montaña de Catalunya...”¹⁷.

“En el Diario (de Barcelona) del 30 (de juliol) se insertó la proclama de D. Carlos concediendo el restablecimiento de los antiguos fueros a los pueblos de la Corona de Aragón. Estartús¹⁸ se retiró a Francia...”¹⁹. El 6 d’agost és nomenat cap militar de Tarragona el coronel Francesc Vallès²⁰.

En la reunió de la Comissió provincial de la Diputació, del 12 d’agost de 1872, hi trobem el tràmit per vendre el terreny de l’antic cementiri de Mont-roig, que l’alcalde havia sol·licitat el 7 d’agost: *“se acuerda contestarle que no puede concederse la autorización que solicita para enagenar el cementerio viejo, cuya finca deberá denunciar a la Administración económica para preceder a su venta, previa tasación, de cuyo valor quedará a favor del pueblo el 80 por 100...”²¹. “El cementiri vell... era a la plaça del Portal (d’Avall, o de l’Església)...”²². És a dir, a l’actual plaça de Joan Miró, a l’hort del “Guapo”.*

La meva àvia, Dolors Ferratjes Tost, explicava una divertida anècdota que es va produir a Mont-roig durant aquest període que regnava Amadeu de Savoia. Sembla que era l’inici que, quan tenies un fill, era obligatori d’anar-lo a inscriure al jutjat. Un mont-roigenc hi va anar i, al preguntar-li el funcionari quin nom havia de tenir el seu fill (era un nen), com que encara no ho havien decidit amb la seva esposa, va dir “poseu-li el nom d’aquest”, tot senyalant una imatge del rei que estava penjada a la paret. Com que es pensava que aquell tràmit no tenia cap importància, després van decidir, amb la seva

¹⁵ Deu ser Josep Sardà Llaberia, que dèiem que deuria ser germà del pedagog i polític Agustí Sardà Llaberia, i que també vam trobar en aquells fets de la “Gloriosa revolució de septiembre”.

¹⁶ “La Regeneración. Diario católico”, que duia un subtítol prou explícit: “Católicos antes que políticos; políticos en tanto cuanto la política conduzca al triunfo”, del 20 de juliol de 1872.

¹⁷ “La Regeneración. Diario católico”, del 20 de juliol de 1872.

¹⁸ Josep Estartús, fou un cap de partida a la guerra dels “Matiners”.

¹⁹ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1873”, pàg. 157.

²⁰ Francesc Vallès Roselló. El seu pare, Antoni Vallès, cap d’una partida carlina a les ordres de Ramon Cabrera, fou afusellat a Tortosa el 1835, durant la Primera Guerra Carlina. Aleshores, Francesc Vallès, amb només 14 anys, es va incorporar a les forces de Cabrera.

²¹ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, del 31 d’agost de 1872.

²² “Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp” de Ferran Jove Hortonedá, pàg. 201.

dona, el nom que tindria el xiquet. La sorpresa fou quan a aquest, vint anys després, el van cridar al servei militar. Es deia Amadeu.

Les accions guerrilleres dels carlins continuaven. *“El tren-correo de Zaragoza fue atacado el 18 (d’agost) por los carlistas entre Calaf y Rajadell. Un periódico carlista aseguró que Tristany había sido relevado por D. Carlos, por haber este desaprobado el incendio de los wagones de mercancías. El mismo periódico anunció luego que D. Rafael Tristany volvió a desempeñar las funciones de general, ayudante de campo de D. Alfonso, hermano de D. Carlos...”*²³.

En el “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, del 21 d’agost de 1872, hi ha una ordre de cerca i captura del mont-rogenic *“Joaquín Puñet y Gassó (a) Negra de la Oriola*²⁴, natural y vecino de Montroig, cuyas señas se espresan: *Viste pantalón de terciopelo negro usado, alpargatas viejas, blusa blanquecina muy usada y gorra morada*”²⁵. Aquesta “gorra morada” és aquella “gorra musca”, la barretina morada, que citàvem anteriorment. Per cert, la descripció que es fa de la seva vestimenta encaixa en la què l’etnògraf Ramon Violant i Simorra fa com la més habitual, per aquell temps, per aquestes contrades en el seu llibre “Etnografía de Reus i la seva comarca (El Camp, La Conca de Barberà, El Priorat),”²⁶ de Ramon Violant i Simorra. Publicat originàriament el 1955 i novament el 1990 per Editorial Alta Fulla, pàg. 222.

El 24 d’agost de 1872 hi ha unes noves eleccions a Corts. En una sèrie de notícies del reusenc “La Redención del Pueblo. Periódico Republicano Federal” hi tenim el mont-rogenic Agustí Sardà Llaberia²⁷: *“En la reunión celebrada anteayer en Falset por los representantes republicanos de los pueblos del distrito proclamóse candidato para el mismo a nuestro querido amigo y correligionario ciudadano Agustín Sardà...”* (13 d’agost). En el del dia 18 parla d’una reunió presidida per Agustí Sardà. I en el del 22, en una notícia d’un míting a l’Espluga de Francolí (Conca de Barberà), hi trobem un resum del que seria el seu ideari polític: *“se abrió la sesión con un bellissimo discurso del ciudadano Sardà, en el que, con maneras claras y precisas, dio a conocer la bondad de las doctrinas republicano – democrático – federales... Defendió al partido republicano del dictado de irreverente e irreligioso que quieren achacarle los monárquicos sin fe, probando que para que la Iglesia Católica sea una sociedad fuerte y respetada es indispensable libertad de acción, que conseguiría dentro el régimen republicano, como así lo justifican los adelantos que ha obtenido en los Estados Unidos de América y en Suiza...”*.

Però no era fàcil difondre les idees del republicanisme en aquella Catalunya rural. Ara xocaven amb els governamentals, que eren d’orientació liberal. En aquell diari del 23 d’agost, comentant un míting a Poboleda (Priorat), explica: *“Tengo que denunciar a*

²³ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1873”, pàg. 158.

²⁴ Era fill de Francesc Puñet Martí i Maria Gassó Ferratges. Del carrer de la Coma núm. 52 (cens electoral de 1894). Vegeu el text “De la costa de l’Oriola a Maria Moliner” del llibre “Mont-roig: esberles d’un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 579. El seu pare, Francesc Puñet Martí, era germà de Teodoro Puñet Martí. La seva neta, Teresa Tost Puñet (casada amb Miquel Martí Aragonès, de cal Panadero) és la meva àvia paterna.

²⁵ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 22 d’agost de 1872.

²⁶ “Etnografía de Reus i la seva comarca (El Camp, La Conca de Barberà, El Priorat)” de Ramon Violant i Simorra. Publicat originàriament el 1955 i novament el 1990 per Editorial Alta Fulla, pàg. 221 a 223.

²⁷ Vegeu el text “Agustí Sardà Llaberia: pedagog i republicà” del llibre “Mont-roig: esberles d’un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 149.

usted una violencia ejercida contra una reunión pacífica de republicanos, por los llamados Voluntarios de la Libertad de esta villa. Estábamos varios amigos políticos reunidos, a las nueve de la noche, en un Café público. Entre nosotros se encontraba nuestro candidato el ciudadano Sardà; dirigía este la palabra a los concurrentes en tono y sentido amistoso, cuando se presentaron los referidos Voluntarios con su jefe Ramón Samorra, alias Sineu, y con las armas en la mano, nos intimidaron la retirada... Al salir a la calle nos encontramos todas las esquinas ocupadas por individuos de la compañía, como si se tratara de resistir una invasión...". Explica que, prèviament, s'havia avisat l'alcalde i que aquest no s'hi havia oposat a aquell acte.

Continuant amb aquestes pressions, el dia 27 parla que hi varen haver alguns trets a La Bisbal de Falset (Priorat) mentre es feien les eleccions, i que *"en la republicana villa de Montroig todos los votos fueron adjudicados en el primer día a nuestro amigo Sardà, siendo probable no se emita allí ningún voto a favor del monárquico Rius²⁸..."*. Els resultats en la majoria dels pobles van resultar molt igualats. El dia 29, explica que a Capçanes (Priorat) feien córrer que qui votés a Rius li donarien 2 pessetes. En el de l'endemà, diu que a Falset (Priorat) Joaquim Rius Montaner en tenia 240 i Agustí Sardà 79, *"esto no dejará de parecer extraño, cuando se sepa que los republicanos de las tres mesas ganaron dos; pero estamos en una época de misterios..."*. Parla de majoria per Agustí Sardà a: Mont-roig, Duesaigües, Porrera, Vilanova d'Escornalbou, Les Borges del Camp, Vilaplana, Alforja, Vilanova de Prades, Vimbodí, Prades, Vilella Baixa i Bellmunt. *"Ignorando el resultado definitivo de la elección en aquel distrito, pero si ha dejado de triunfar la candidatura republicana, se deberá a los atropellos cometidos en Falset por la partida de la porra y a la conducta que han observado algunos de nuestros correligionarios en aquella villa..."*. En el si de les forces republicanes gairebé sempre hi havia lluites internes.

En el mateix diari del 31 d'agost comenta l'actuació d'aquells "Voluntaris" de Poboleda en els dies de les eleccions: *"acudieron armados a los colegios, rasgando en las mismas mesas las candidaturas republicanas, y llegando a insultar a correligionarios nuestros. Lo mismo ha sucedido en el pueblo de Vilella Alta..."*. L'ambient general d'unes eleccions en aquella època queda exactament reflectit en aquesta descripció: *"Durant les eleccions, gent armada amb garrots escollia els electors i no deixava entrar als col·legis els qui no feien cara de ministerial, negant sempre el vot als carlins... A més, per assegurar-se la victòria de Rius s'envià un batalló de la Guàrdia Civil concentrada a Tivissa perquè, sense tenir-hi cap dret, votés a Falset... A Prades hi anaren a votar també guàrdies civils i es produïren escàndols a Cornudella i Ulldemolins..."²⁹*. Quan diu *"cara de ministerial"* cal entendre com el que semblaven que votarien pel govern, aleshores liberal. El "Diario de Barcelona", del 28 d'agost de 1872, deia: *"En Falset en el primer día el señor Rius tuvo 100 votos y 47 el señor Sarda..."*. Com sembla lògic va guanyar el candidat governamental Rius.

En aquestes eleccions de l'agost de 1872, els radicals van obtenir 274 escons, els republicans federals 77, els conservadors 14, els "alfonsins" 9, els republicans

²⁸ Joaquim Rius Montaner.

²⁹ "Propaganda política i processos electorals al Baix Camp: 1869-1873" de Pere Anguera, publicat per l'Associació d'Estudis Reusencs (1985), pàg. 160.

independents 2... A Catalunya, els republicans van tenir 22 escons, els radicals 16, els conservadors 2 i els independents 1³⁰.

A inicis de setembre, es tornen a reclutar joves per anar a les partides carlines. “A Montroig, un nombre indeterminat de joves, comandats per Marquet, es dirigien a la muntanya, vuit d’ells feia poc que havien estat indultats. Uns quants dies després, els veïns de la Selva, l’Albiol i Alcover manifestaven la presència a la muntanya de gent armada...”³¹. “El Pensamiento Español”, un diari que es reclamava d’adscripció catòlica, proper al carlisme, del 16 de setembre de 1872, concretava: “Anteayer (14 de setembre), según acaban de decirnos, salieron de Montroig para aumentar las partidas carlistas ocho individuos, algunos de los cuales se habían anteriormente presentado...”. “A Montroig, el 1872, es creà una partida carlina...”³². A “cal Marquet” era “al carrer... ara de Francesc Riba i Mestre, al costat de cal Xarles”³³. Antigament aquest era el carrer Major. Sabem que en el núm. 61 hi vivia Joaquim Martí Prous³⁴ de “cal Panadero” i era on s’allotjava aquella societat liberal-republicana “El Porvenir”. En el núm. 63 hi vivia Francesc Benach Solé³⁵. En el núm. 65 hi vivia Joan Baptista Riba Figueras³⁶. En el núm. 67 (ara Francesc Riba i Mestre núm. 2) hi vivia Marc Massó Alsina³⁷. I en el núm. 69 Josep Pascual Munté³⁸. Aquest darrer era conegut per “Pepet Xarles” (ara plaça de Joan Miró núm. 11). Aleshores aquell “Marquet” deu correspondre a Marc Massó Alsina³⁹. Més endavant, veurem que entre els presoners carlins de la batalla de l’Aleixar, del 30 de març de 1875, hi trobarem un germà d’aquest: Antoni Massó Alsina.

Tornem a trobar Mont-roig com a lloc de pas o de repòs momentani de les partides carlines: “El 20 de setembre, la partida de (Francesc) Vallès i el Pauet d’Argentera, amb 150 homes, entraren en aquest poble (Argentera) a buscar provisions, que pagaren religiosament, per dirigir-se cap a Mont-roig...”⁴⁰. El “Diario de Reus” del 21 de setembre completava aquesta informació: “Hemos sabido por una persona procedente del pueblo de Botarell que como a las once y media de la mañana de ayer (20 de setembre), entró en dicho pueblo una partida carlista compuesta de 150 a 160 hombres al mando de los cabecillas Valles y Pauet de la Argentera; la que después de haber descansado un rato y pagado cuanto tomaron, salieron en dirección a Montroig; que a los pocos momentos entró asimismo la fuerza que formaba la retaguardia de aquella partida y que en número de unos veinte hombres mandaba el conocido por Carnicer de Tivisa; y que estos intimaron al peatón que conduce la correspondencia de esta ciudad

³⁰ “Propaganda política i processos electorals al Baix Camp: 1869-1873”, de Pere Anguera (Associació d’Estudis Reusencs, 1985), pàg. 144.

³¹ “El tercer carlisme a les comarques meridionals de Catalunya. 1872-1876”, de Robert Vallverdú, pàg. 66.

³² “El tercer carlisme a les comarques meridionals de Catalunya (1872-1876)”, de Robert Vallverdú (Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1997), pàg. 371.

³³ “Cal Marquet” del llibre “Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp”, de Ferran Jove Hortonedà, pàg. 322.

³⁴ El meu besavi patern.

³⁵ Cens electoral de 1894.

³⁶ Cens electoral de 1894.

³⁷ Cens electoral de 1894.

³⁸ Cens electoral de 1898.

³⁹ “Marquet” deu venir de fill del Marc.

⁴⁰ “El tercer carlisme a les comarques meridionals de Catalunya. 1872-1876”, de Robert Vallverdú, pàg. 67.

(Reus) al indicado pueblo de Botarell y al de Montbrió para que se les entregase, lo que no pudo tener efecto por haberla ya repartido... ”.

Com dèiem, una de les actuacions de les partides era interceptar el correu: *“También parece ser que esta misma fuerza (la partida de Carnicer de Tivissa) ha detenido el coche-correo de Gandesa, en el punto denominado Mas Baltasá a dos horas escasas de esta ciudad (Reus), apoderándose de dos oficios del paquete salido de Pradell y salvándose afortunadamente la demás correspondencia de Gandesa, Mora y Falset. Ayer a última hora llegaron fuerzas del ejército de las pocas que había en Tarragona, y migueletes procedentes de Montblanch; en el acto se formó una pequeña columna compuesta de unos 80 migueletes, 20 o 25 soldados del regimiento de Navarra y 16 caballos del de Bailen, todos al mando del teniente coronel de este último cuerpo don Pablo Hernández, la que inmediatamente ha salido de esta ciudad...”*. Com podem veure, llavors les forces governamentals eren escasses.

El 20 de setembre, forces de les partides tarragonines, comandades pel coronel Domènec Sans, creuen l'Ebre pel pont del ferrocarril de la línia València Barcelona, i van cap a Arnes (Terra Alta). El dia 22, la partida de Pasqual Cucala entra a Alcalà de Xivert (Maestrat) apoderant-se dels fons públics i destruint la línia fèrria i la del telègraf. *“Las partidas carlistas que en el mes de setiembre recorrieron el Principado causaron varios desperfectos en los caminos de hierro y exigieron cantidades a poblaciones de segundo y tercer orden...”*⁴¹.

No n'hi havia prou amb la llunyana Guerra de Cuba (1868-1878) i la Tercera Guerra Carlina, que el 10 d'octubre de 1872 hi ha una nova insurrecció republicana a Espanya, és al Ferrol. Va acabar als pocs dies amb els seus caps exiliats a Portugal. Aquest fet va trasbalsar Barcelona. El dia 17 ja hi havia una partida republicana a Rubí comandada per Joan Martí Torres dit “Xic de les Barraquetes”⁴². El dia 19 hi havia enrenou al barri de Gràcia i els universitaris es van llençar al carrer al crit de “¡Fora les quintes!”. Al Penedès sorgeixen grups de joves republicans que recorren la comarca i que cerquen alguna coordinació amb els carlins. El dia 27 arriba Eugenio de Gaminde que serà el nou Capità general de Catalunya.

En aquest context, Antonio Ferratges Mesa⁴³, torna de Madrid a Barcelona on, durant uns anys es dedicarà als negocis familiars. Entre d'altres, a la companyia “Camino de hierro de Barcelona a Gerona”.

A l'octubre de 1872, *“Castells⁴⁴ fue ascendido a teniente general, lo cual celebraron los carlistas con un banquete en S. Llorens de Morunys (Solsonès). (Francesc) Savalls impuso pena de la vida a las autoridades y particulares que diesen noticia al gobierno de los movimientos de los carlistas. El 19 de octubre se presentó el mismo cabecilla en Palamós (Baix Empordà) con 300 infantes y 20 caballos; exigió una contribución de 4.000 duros de la que solo pudo cobrar 600...”*⁴⁵.

⁴¹ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1873”, pàg. 159

⁴² A aquest ja l'havíem trobat en els fets anteriors a la “Gloriosa revolució de setembre” de 1868. Fou diputat a Corts els 1872 i 1893, sempre en el grup republicà

⁴³ Vegeu el text “El marquès de Mont-roig: a la recerca d'una ombra” del llibre “Mont-roig: esberles d'un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 55

⁴⁴ Joan Castells dit “el Gravat d'Àger”

⁴⁵ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1874”, pàg. 54

El 30 d'octubre, la partida de Francesc Tallada és a Serós (Segrià). L'1 de novembre va a Alforja (Baix Camp). Perseguit per l'exèrcit, se'n va cap al Masroig (Priorat) i Garcia (Ribera d'Ebre). El 8 de novembre serà a Mont-roig. Com dèiem, el nostre poble sembla un lloc de refugi. “*La indefensió dels pobles permeté a Tallada entrar a Mont-roig i endur-se'n el fons de les contribucions...*”⁴⁶. Van signar el següent rebut: “*Ejército Real de Cataluña. He cogido al recaudador de esta Francisco Figueras la cantidad de 3.000 ptas. Que tiene recaudas del 1r trimestre del año económico de 1872 a 1873. Monroig 9 de noviembre de 1872. El jefe interino, Francisco Tallada*”⁴⁷. “La Correspondencia de España. Diario universal de noticias”, del 10 de novembre de 1872, hi afegeix: “*La facción de Tallada, compuesta de 200 hombres, estaba ayer en Montroig...En su persecución salieron de Reus 130 infantes con una sección de caballería...*”. D'aquest fet, el cobrament de la contribució per part dels carlins, el reusenc “La Redención del Pueblo. Periódico Republicano Federal”, del 10 de novembre, es queixava: “*nuestros veteranos de la guerra civil*⁴⁸ *están locos de ira y de vergüenza. Ahí tienen, de qué sirve la libertad sin derribar la monarquía...*”. Aquest mateix diari en feia una crònica el dia 12: “*De Montroig... dicen a de esta ciudad (Reus), lo siguiente: Acaba de abandonar esta población la partida carlista de Tallada... después de pasar toda la mañana aquí, ha emprendido su marcha a la montaña, por la parte de Colldejou. Según han manifestado individuos de la misma partida, han caminado toda la noche para llegar a la hora oportuna y sorprender al recaudador de contribuciones, a quien han exigido todo lo recaudado, referente a la contribución territorial, sin siquiera tomar un cuarto de los fondos municipales... Salvo el arresto momentáneo de nuestro digno alcalde popular, sin duda para que presenciara la entrega del dinero, nada han hecho por que la población se considere agraviada, como no sea presenciar el triste y vergonzoso espectáculo de que, a las puertas de la capital de la provincia y a importantes poblaciones como Reus, lleguen partidas de insurrectos...*”. L'alcalde esmentat deu ser Joan Maseras Bargalló⁴⁹. El “Diario de Reus”, del 13 de novembre, encara hi afegia més informació sobre aquesta entrada a Mont-roig de la partida de Tallada: “*Durante las tres horas que allí han estado se han mostrado muy contentos; que se han provisto de alpargatas y que van con ellos los cinco desertores el batallón de cazadores de Mérida, los que forman la vanguardia...*”.

“El Pensamiento Español”, del 12 de novembre, deia que hi havia temor a Reus per la possible entrada d'alguna partida carlina: “*Anoche se tomaron en esta ciudad algunas precauciones de vigilancia en varios puntos con motivo de las noticias que se tenían de las partidas carlistas...*”.

Entretant, la vida oficial seguia el seu curs com si no passés res. La “Gaceta de Madrid”⁵⁰, de l'11 de novembre de 1872, publicava les carreteres de primer, segon i tercer ordre de la província de Tarragona. Per exemple, de primer ordre és la de Gandesa, Reus a Tarragona. De segon la de Castelló a Tarragona. De tercer la de

⁴⁶ “El tercer carlisme a les comarques meridionals de Catalunya (1872-1876)” de Robert Vallverdú (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997), pàg. 69.

⁴⁷ “El tercer carlisme a les comarques meridionals de Catalunya (1872-1876)”, de Robert Vallverdú, (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997), pàg. 69.

⁴⁸ Suposo que deu parlar de la “Gloriosa revolució de setiembre” de 1868.

⁴⁹ Aquest l'havíem trobat a la junta revolucionària de Mont-roig a l'octubre de 1868, en els fets posteriors de la “Gloriosa revolució de setiembre”, en el “Comitè republicà” del poble a 12 de desembre de 1870 i en aquella carta del Comitè republicà democràtic federal de Mont-roig del 18 de juliol de 1872.

⁵⁰ Era el “Boletín Oficial del Estado” (B.O.E.) de l'època.

l'Hospitalet, Vandellós a Tivissa, o la de Reus a Vila-seca. I, finalment, els dits “*camino carreteros y de herradura*” on hi tenim el “*De Reus a Tivisa por Riudoms, Montbrió de Tarragona, Montroig y Prasdip. Carretero natural y de herradura; la parte transitable para carros se convierte en un lodazal en época de lluvias, y la de herradura recorre un terreno escabroso y de difícil tránsito...*”.

Però continuaven les accions carlines. El 12 de novembre, una partida assalta el tren correu Madrid-Barcelona apoderant-se de 40.000 pessetes, després de desarmar la guàrdia civil.

A la “Gaceta de Madrid”, del 15 de novembre de 1872, hi ha l'assignació de pobles al jutjat corresponent. A Mont-roig li toca pertànyer al de Falset. Igual que Prasdip, Colldejou o Vilanova d'Escornalbou, entre d'altres. Aquest jutjat tenia un territori molt ampli, que anava de Vandellós cap a Móra la Nova, Margalef, Uldemolins, Prades, La Mussara, Alforja, Botarell i Mont-roig. Al de Reus hi pertanyien Cambrils, Montbrió o Riudoms, entre d'altres.

El mateix dia 15 es publica la llei d'un reclutament d'una quinta de quaranta mil homes. Van haver-hi desordres a tot Espanya. La gent cridava: “*¡Viva la república! ¡Abajo las quintas!*”.

El 18 de novembre, Rafael Tristany reunia les partides de Francesc Tallada i Francesc Cerdà, dit “lo Quico de Constantí”, i s'enfrontava i derrotava a camp obert el coronel Antoni Escoda⁵¹, a Sant Jaume dels Domenys (Baix Penedès). També, una facció carlina entrava a Bràfim (Alt Camp), per cobrar la contribució i cremar l'Arbre de la Llibertat. Aquest era el símbol de la “Libertad de España” que preconitzaven els liberals progressistes; havíem vist com n'havien plantat un a Reus, a la “plaza de la Constitución” (plaça Mercadal), dos anys abans, el 14 de febrer de 1870. Aquesta acció de tallar o cremar l'Arbre de la Llibertat es reproduiria en molts altres indrets. Ara, l'objectiu de Rafael Tristany serà augmentar el nombre de membres de les partides, aconseguir armament i recaptar diners.

El 2 de desembre, la partida del carlí Baptista Piñol, dit “Panera”, passa l'Ebre per Ribarroja (Ribera d'Ebre) i s'encamina cap a l'Aragó. El 4 de desembre de 1872, surt de Martorell una partida republicana de 150 homes encapçalada per Francesc Baliarda⁵², que es mou pel Baix Llobregat, reclamant una República Federal. El primer que fan es malmetre la línia del ferrocarril que venia de Tarragona i anava a Barcelona. Un altre cop s'aixequen alguns republicans, com ja havia passat a la Segona Guerra Carlina. El 5 de desembre les partides de Cerdà i Francesc Vallès s'uneixen a les Borges.

A la reunió de la Comissió provincial de la Diputació, del 9 de desembre de 1872, Tomàs Pallarès Lluís, el núm. 3, és declarat exempt per Mont-roig, que al·legava ser fill únic de pare sexagenari i havia rebut reclamacions de tres altres individus⁵³.

A inicis de desembre de 1872: “*Las partidas de Vallés⁵⁴, Tallada⁵⁵, Basquetas⁵⁶, etc., y la de Tristany recorrieron los pueblos de Montroig, Rocafort de Queralt y otros de la*

⁵¹ Aquell cap de partida liberal-republicana de la Segona Guerra Carlina.

⁵² Un cap d'una partida republicana a la guerra dels “Matiners”.

⁵³ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 20 de desembre de 1872.

⁵⁴ Francesc Vallès.

provincia de Tarragona exigiendo y cobrando contribuciones. Olot fue atacado el 5 por Savalls⁵⁷... se apoderaren de algunas casas, siendo luego rechazados de la villa... El levantamiento carlista coincide en la época la insurrección republicana...⁵⁸. Sembla que, en principi, hi pugui haver una certa col·laboració entre els carlins i els republicans: “De la inteligencia que entre ambas mediaba da prueba cierta el siguiente oficio de Savalls (del 2 de diciembre de 1872) recibido por el alcalde de Gerona: Comandancia general de la provincia de Gerona. Habiendo tomado las armas el partido republicano federal con objeto de derribar lo existente, mando a todas las autoridades civiles y militares de la provincia de Gerona, que les den toda la protección posible, mientras no exijan continuaciones ni molesten a los particulares. Si alguna fuerza republicana acude a algún jefe carlista o se reúne con él, este podrá (exigiendo el correspondiente recibo) socorrerla, y si fuere necesario, ayudarla con las armas, considerándoles como hermanos mientras respeten la propiedad...⁵⁹. És curiós com Francesc Savalls defineix com “*derribar lo existente*” l’objectiu de la revolta republicana; deu ser una ironia d’aquella frase famosa de Joan Prim, l’impulsor del nou règim monàrquic constitucionalista, quan s’alçà contra Isabel II, contra els borbons, en aquella “Gloriosa revolución de septiembre” de 1868: “Abajo lo existente”.

El 6 de diciembre, tornen a entrar a Mont-roig: “una partida carlista compuesta de 400 hombres... exigiendo una contribución de 1.500 duros... Desde Montroig se dirigieron a Colldejou, donde exigieron también su contribución, y luego fueron a Falset con el propio objeto...⁶⁰. Com anem veient, el recorregut de les partides era sovint el mateix, venien de fer alguna incursió per les terres del Baix Camp, anaven a Mont-roig i des d’allí cap a Colldejou i el Priorat, cercant les muntanyes i indrets per amagar-se i establir-se fins a una nova expedició.

El 10 de diciembre, la partida de Francesc Vallès estava al Perelló i anava cap a Tortosa. “Ayer y hoy hemos tenido a un tiro de bala de la población (Tortosa) o sea en la ermita de Cabrera, a los facciosos que mandan Tallada y Vallés en número de 300 a 400 hombres; su objeto principal parece es el de recluta gente y creo que se les han unido algunos mozos (en número de 20) de Roquetas...⁶¹.

“El 13 de diciembre fueron embarcados para Mahón 152 prisioneros, carlistas y federales...⁶². Carlins i republicans també anaven junts a la presó.

El reusenc “La Redención del Pueblo. Periódico Republicano Federal” del 13 de diciembre deia: “Ayer llegó a esta ciudad (Reus) una compañía del regimiento de Iberia, conduciendo 200 fusiles para el ayuntamiento de Montroig, que los ha solicitado para defenderse de las facciones. A poco tiempo salió dicha compañía reforzada algún tanto con otras de la guarnición de esta ciudad en dirección a Montroig, escoltando dichas armas...”

⁵⁵ Francesc Tallada.

⁵⁶ Josep Brú dit “Basquetes”.

⁵⁷ Francesc Savalls.

⁵⁸ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1874”, pàg. 56.

⁵⁹ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1874”, pàg. 56.

⁶⁰ “La Discusión. Diario Democrático” de l’11 de diciembre de 1872.

⁶¹ “La Redención del Pueblo. Periódico Republicano Federal” del 10 de diciembre de 1872.

⁶² “Almanaque del Diario de Barcelona del 1874”, pàg. 57.

“La Independencia Española. Diario liberal de la tarde”, de Madrid, del 17 de desembre de 1872, publicava alguna informació sobre la conjunció de carlins i republicans a Tarragona: “*La partida federal de Tarragona se ha internado en el Priorato... La partida republicana levantada en Reus se ha unido a otra carlista, y ambas recorren la provincia de Tarragona...*”. També: “*Según noticias que tenemos por fidedignas, una partida carlista se hallaba ayer sobre las diez de la mañana acampada a unos dos kilómetros del pueblo de las Borjas del Campo, en número de unos 300 individuos...*”. I, finalment, sobre el perill que hi havia en les comunicacions terrestres: “*La línea férrea de Valencia a Tarragona, que se hallaba amenazada por los carlistas, era hoy vigilada por una fuerza del ejercito con el fin de evitar cualquier siniestro... Se ha dispuesto que el servicio de correos entre Valencia y Barcelona se haga en buques, a fin de evitar que los carlistas puedan interrumpir tan importante servicio...*”. Com ja dèiem era més segur el moviment per mar que per terra. Per terra hi havia, entre d’altres, el perillós Coll de Balaguer.

A “La Esperanza. Periódico monárquico”, de Madrid, del 18 de desembre de 1872, podem llegir: “*Se decía que los carlistas que manda Vallés, en número de 500, se hallaban delante de Montroig...*”

A inicis de desembre de 1872 comencen a actuar algunes partides carlines al front nord, al País Basc i Navarra. El 20 de desembre de 1872 es reprèn una guerra de guerrilles amb diverses partides que han entrat des de França.

En un projecte de llei del 24 de desembre de 1872, es proposava d’abolir l’esclavitud a Puerto Rico. A Cuba encara existia.

“*El día 25 (de desembre)... según dice el Diario de Reus, se verificó un desembarque de armas en la Admetlla (L’Ametlla de Mar, Baix Ebre) para los carlistas, cuyo acto fue protegido por (la) partida que manda el cabecilla Basquetas⁶³. Se calcula que el número de ellas sería crecido por observarse que las partidas llevan muy pocos hombres desarmados desde hace algunos días...*”⁶⁴. “*Dícese que ha consistido en 7.000 fusiles, y se repartieron entre nuevas partidas y batallones organizados...*”⁶⁵.

El 30 de desembre, “Don Alfonso” i la seva esposa Maria de las Nieves de Braganza han anat a Amélie-les Bains (Vallespir) des de Narbona. Durant les darreres setmanes havien estat intentant despistar la policia francesa. Acompanyats d’un guia, es van apropar a la frontera i, després d’unes sis hores caminant a peu, les darreres en plena foscor, van arribar a la casa del coronel Galceran, a la Muga⁶⁶. Era el 31 de desembre de 1872. A Jeroni Galceràn Tarrés l’havíem trobat com un dels que inicia, a finals de 1846, la Segona Guerra Carlina, a les terres de Girona. El seu pare era Josep Galceràn Escrigàs, aquell alcalde de Prats de Lluçanès (Osona) que el 5 d’octubre de 1833 va fer el primer intent d’aixecament carlí que portaria a la Primera Guerra Carlina. Uns dies després d’arribar a Catalunya, el 4 de gener de 1873, “Don Alfonso” s’entrevista amb el cap Francesc Savalls. Durant unes setmanes estarà amagat en masies gironines.

⁶³ Josep Brú dit “Basquetes”.

⁶⁴ “Diario de Tarragona” de l’1 de gener de 1873.

⁶⁵ “La Independencia Española. Diario liberal de la tarde”, de Madrid, del 9 de gener de 1873.

⁶⁶ Sant Llorenç de la Muga (Alt Empordà).

El “Diario de Reus”, del 30 de desembre de 1872, treia una notícia de Cornudella: “*El cabecilla Camats⁶⁷ al frente de una partida de 400 a 480 carlistas llegó a la madrugada del día de Navidad a aquella villa, en donde oyeron misa y rezaron un rosario, se alojaron luego y pasaron las fiestas allí. Con dicha partida va el cabecilla Carnisé⁶⁸, el cual lleva un trabuco de bronce que le han regalado...*”.

Les partides carlines del Maestrat i de la Plana de Castelló continuaven actuant. “*El famoso Cucala⁶⁹ va a adquirir una celebridad tristemente funesta. Ayer (3 de gener de 1873) tarde se presentó con 300 hombres en Benicarló y Vinaroz y prendió fuego a las estaciones del ferro-carril. En Alcalá (de Xivert, Baix Maestrat) había hecho lo mismo con los wagones que había allí, algunos cargados de mercancías, y antes había fusilado a un vecino... En Santa Bárbara, estación inmediata a esta, han destrozado también la vía férrea...*”⁷⁰. També sobre Cucala i aquestes accions contra el ferrocarril tenim un afegitó: “*quemando al mismo tiempo mucho material de la vía y disponiendo que se fusile a los maquinistas que dirijan los trenes. Parece que estos han dejado de transitar...*”⁷¹. Aquesta partida de Pasqual Cucala després aniria a Sant Carles de la Ràpita on es trobaria amb la de Joaquim Ferrer. Aquests dos, més la de Baptista Piñol, dit “Panera”, el dia 5 estan a Roquetes (Baix Ebre). Tots junts van cap a Xerta (Baix Ebre), on entren el dia 7 i cremen el registre civil i cobren la contribució. Després marxaran cap als Ports. El dia 9 es troben a Pena-roja de Tastavins (Matarranya). Aquí es separaran les partides que actuaran les següents setmanes per diverses zones de Castelló i Terol.

En el “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, del 5 de gener de 1873⁷², hi tenim una ordre del 3 de gener de cerca y captura d’uns pròfugs de l’exèrcit establert a Mont-roig: “*Jaime Gillemat Brú, pelo castaño, ojos pardos, nariz regular, barba poca, estura regular; viste pantalón, gorra y alpargatas. José Gairal Pallarés⁷³, pelo castaño, ojos pardos, nariz regular, barba creciente, estatura más que regular; viste igual que el anterior. Pablo Mendoza Serret⁷⁴, pelo castaño, ojos azulados, nariz regular, barba ninguna, estatura algo pequeña; viste igual que los anteriores. Ramon Francesch Boronat, estatura alta, pelo castaño, ojos azules, nariz regular, barba creciente, color sano; viste pantalón, gorro oscuro⁷⁵ y alpargatas*”. Deurien ser d’orientació carlina, o tan sols volien estalviar-se aquella maleïda guerra.

El 6 de gener de 1873, la partida de Francesc Tallada va entrar a Riudecols (Baix Camp). El 7 de gener de 1873, aquella partida republicana de Martorell, de Francesc Baliarda és derrotada “*cerca de Ullastrell (prop d’Olesa de Montserrat, al Vallès Occidental) por el coronel Macías que hizo 40 prisioneros y le tomó una bandera, un caballo, armas y efectos de guerra, con lo cual concluyó esta parodia de levantamiento federal...*”⁷⁶.

⁶⁷ Manuel Camats.

⁶⁸ Carnicer de Tivissa.

⁶⁹ Pasqual Cucala.

⁷⁰ “La lucha: órgano del partido liberal de la provincia de Gerona”, del 9 de gener de 1873.

⁷¹ “Diario de Tarragona” del 3 de gener de 1873.

⁷² La informació dels “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, procedeixen de l’Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona. A partir de 1870 es poden trobar a Internet.

⁷³ Del carrer Major núm. 27 (cens electoral de 1894).

⁷⁴ Del carrer de la Coma núm. 4 (cens electoral de 1894).

⁷⁵ Aquella “gorra musca”, la barretina morada.

⁷⁶ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1874”, pàg. 72.

Tornem a trobar un intent dels carlins d'entrar a Mont-roig. És una informació d'uns dies abans, del 4 de gener de 1873, enviada des del mateix poble: *“Esta mañana a las diez, el vigía de la torre ha dado la señal de aproximarse fuerza armada. Acto seguido se han reunido los treinta movilizados ocupando los puntos más estratégicos de la población. Luego hemos podido convencernos de que la fuerza anunciada era la partida de Vallés compuesta de unos 600 hombres, por lo que se ha tocado somaten. Imposible me es... describir... lo que ha pasado en aquel momento. El partido republicano en masa ha acudido al lado de su ayuntamiento dispuesto a repeler con fuerza a los partidarios del oscurantismo. Al llegar los carlistas en el punto denominado La Cuesta de la Virgen de la Roca distante medio kilómetro de esta población, han sido atacados por algunos individuos de la fuerza ciudadana. En vista de lo cual y después de algunos tiros, los carcundas han desistido de su intento dirigiéndose, al parecer, a Colldejou. El entusiasmo de que están animados estos vecinos es tal, que me atrevo a asegurar que si los carlistas se hubieran atrevido a aceptar el reto que se les ha lanzado, hubieran llevado una solemne paliza...”*⁷⁷. Varies coses a anotar. Primer, el poble aleshores deuria estar més o menys fortificat, doncs es parla del “vigía de la torre “. Segon, possiblement a la partida carlina hi deuria haver algú del mateix poble, o, si més no, hi havia persones conegudes, doncs diu, després d'una simple observació: *“era la partida de Vallés”*. Tercer, esmenta que el *“partido republicano en masa ha acudido... a repeler con fuerza a los partidarios del oscurantismo”*; això indica que no tots els republicans estaven d'acord a unir-se als carlins contra aquella monarquia imposada d'Amadeu de Savoia, segurament guanyava la confrontació en el mateix poble i més quan, probablement, a la partida que assetjava hi havia carlins mont-rogens. Recordarem que un parell de setmanes abans, el 13 de desembre, s'havien enviat 200 fusells a Mont-roig per a la seva defensa. I, finalment, vull destacar que el cronista, segurament republicà pels comentaris que fa, anomena “carcundas” als carlins, és a dir “carques”, d'actituds retrògrades.

“La Independencia Española. Diario liberal de la tarde”, de Madrid, del 9 de gener de 1873, reproduïa la crònica que havia publicat “La Discusión. Diario Democrático”. El seu corresponsal a Mont-roig descrivia, més o menys, la mateixa acció, però el diari hi afegia unes consideracions: *“La patriótica conducta de nuestros amigos prueba lo que hemos dicho repetidas veces, a saber: que el único medio de acabar con el carlismo es el armamento del pueblo. Pruébalo además lo que está pasando... dos columnas, sin contar con la del Panadés, que llega hasta Vendrell, la recorren, teniendo por base de operaciones la ciudad de Reus; pues a pesar de ellas, la facción se pasea por el llano, y la partida que se aproximó a Montroig estuvo antes en Riudoms, a cuatro kilómetros de aquella industriosa población, sacando un tributo de 600 duros... Muchos de estos cabecillas, especialmente los que han tomado Cataluña por teatro de sus hazañas, capitanean partidas fuertes de 300, 500 y hasta 800 hombres; es decir, que los partidarios de Dios, patria y Rey, que hoy se encuentran con las armas en la mano, repartidos por varios puntos de la Península, pueden calcularse que forman un total de 12 a 13.000 hombres...”*.

Doncs sí, aquella *industriosa población*” de Reus estava en perill. *“Ayer (9 de gener) a las cinco de la tarde se supo en esta ciudad que se habían visto algunas avanzadas carlistas por la parte del camino de Riudoms, en las inmediaciones de Reus. Al*

⁷⁷ “La Redención del pueblo” del 5 de gener de 1873.

momento cundió la alarma en la población... La milicia municipal se puso sobre las armas, así como también acudieron a la Casa popular gran número de vecinos con armas propias, estableciéndose retenes en varios puntos estratégicos y saliendo avanzadas por todas las avenidas de la ciudad. A las siete la defensa estaba completamente organizada, puestas de acuerdo las autoridades populares con la militar que dispuso saliesen patrullas de caballería por los sitios que se creyó necesario... Parece que los carlistas que rodean a esta ciudad, ocultos en los barrancos, son en número de 800... Parte de esta fuerza había pernoctado en el pueblo de la Selva. Son las once de la noche; acaban de llegar a esta ciudad personas amigas nuestras, testigos presenciales de lo ocurrido en Vilaseca. A las ocho los carlistas en número de 400 han sorprendido la población por diferentes puntos. La guardia de Milicianos en la Casa popular ha luchado a brazo partido con los carlistas, haciéndoles dos prisioneros y varios heridos. Se ha trabado una lucha cuerpo a cuerpo en las calles de la población, en cafés y tabernas, con arma blanca por parte de los valientes republicanos de Vilaseca, pues no tuvieron tiempo de ir por las armas. A las diez, un tanto organizados los nuestros, eran rechazados los carlistas parapetándose en el castillo extramuros de la población. La lucha continúa empeñada. Hay un muerto y dos heridos (entre) los de Vilaseca... (Es de) suponer que a los que atacan a Vilaseca los mandará Tallada...". La detallada crónica periodística remataba amb: "la indignación contra los enemigos de la libertad rebosa en todos los pechos... Si alentados esos fanáticos por la impunidad en que recorren esta comarca se han creído que se les teme, se engañan miserablemente. Reus es la población liberal y decidida de siempre..."⁷⁸.

En aquesta acció hi trobem un mont-rogenic: "Los dos prisioneros hechos antenoche en Vilaseca fueron conducidos ayer a Tarragona. Uno de ellos es natural de Botarell y es el que disparó no saliéndole afortunadamente el tiro, su trabuco contra los vecinos reunidos en el salón de la Casa popular, siendo hecho prisionero en el acto. Era sargento de una compañía. El otro era natural de Montroig..."⁷⁹. Era de la partida de Francesc Tallada.

"La Independencia Española. Diario liberal de la tarde", de Madrid, del 9 de gener de 1873, reproduïa una "correspondencia dirigida a un periódico ministerial" que deïa: "como ya sabréis, los carlistas han mandado levantar el somaten de la montaña, bajo pena de la vida a quien no obedeciese, y por si acaso la orden no es bastante eficaz, los curas son los que echan a vuelo las campanas, amenazando con la excomunió a todo el que no obedezca las ordenes de Castells⁸⁰ y Savalls...".

El 9 de gener de 1873, el rei Amadeu de Savoia, tip del poc poder que tenia, va manifestar que volia abdicar. A l'endemà, al fer-se públic, es va generar una gran inquietud i agitació. La renúncia es va presentar al Congrés. Llavors Francesc Pi i Margall es va dirigir als diputats dient: "No tenéis rey ni gobierno; tenéis un solo poder legítimo: las Cortes", i es va proclamar la Primera República amb 256 vots a favor i 32 en contra. Era l'11 de febrer de 1873. El primer president fou Estanislau Figueras, amb Emilio Castelar de ministre d'Estat, Francesc Pi i Margall de Governació, Nicolás Salmerón de Gracia i Justicia, entre d'altres. Recordarem que Agustí Sardà Llaberia era

⁷⁸ "La Redención del Pueblo. Periódico Republicano Federal" del 10 de gener de 1873.

⁷⁹ "La Redención del Pueblo. Periódico Republicano Federal" del 10 de gener de 1873.

⁸⁰ Joan Castells, dit "el Gravat d'Àger".

des del 1868 el secretari particular d'Estanislau Figueras⁸¹. El mont-roigenc Agustí Sardà tindria un càrrec en el Ministerio de Gracia y Justicia durant el mandat ministerial de Nicolás Salmerón (11-02-1873 a 11-06-1873).

L'abdicació d'Amadeu de Savoia va donar impuls a la causa carlina. Una part del conservadorisme espanyol veurà en Carles VII la solució al desassossec que induïa la República. El diner fluirà cap als legitimistes. El 1873 arribaran a tenir 9.000 homes combatent a Catalunya, quan l'exèrcit governamental sols disposava d'uns 7.500, dels quals, uns 2.500 estaven a Barcelona. Hi havia massa guerres: la de Cuba, la carlina i, aviat, també els revoltats republicans federals.

Sembla que les partides carlines intentin rodejar algunes ciutats tarragonines: Tortosa, Valls i Reus. En aquesta darrera, el cap Francesc Vallès tenia 800 homes que estaven amagats als barrancs del voltant esperant el moment oportú. Uns dies després ho faria a Falset. Sembla que tan sols volien atemorir la població. A finals de gener de 1873 els carlins es movien lliurament pels pobles tarragonins demanant contribucions. El conservador "Diario de Reus", del 24 de gener de 1873, comentava dels carlins: "*Los sagrarios de varias iglesias de otros tantos pueblos de esta provincia... han sido completamente profanados por esos imbéciles sacrílegos, quienes se han llevado consigo las sagradas formas, que lían muy bien entre papeles y trapos sucios y se las colocan cosidas en el forro interior de sus garibaldinas⁸², muy satisfechos de que de este modo tienen asegurada su vida...*". Era una mena de "detente bala". Normalment molts carlins d'aquestes guerres del segle XIX duïen un escapulari, de xapa o de tela, amb una imatge del Sagrat Cor de Jesús i la inscripció "detente bala" o "detente bala, el Sagrado Corazón está conmigo". També ho duïen a la Guerra Civil (1936-1939).

Amb la proclamació de la Primera República es desfermen velles passions anticlericals. "*Llegando al extremo de que en la misa matinal del 11 de marzo, la iglesia de San Pedro se vio invadida por unos desalmados cantando La Marsellesa acompañados de un organillo que al efecto alquilaron...*"⁸³. "El Pensamiento Español", un diari que es reclamava d'adscripció catòlica, proper al carlisme, del 28 de gener de 1873, carregava contra els milicians en general i, després, concretava a Mont-roig: "*Debe confesarse que las quejas contra los llamados voluntarios de la libertad crecen de día en día; el pueblo que tiene la poca fortuna de contarlos en su seno tiene labrada ya la cadena de la más horrible esclavitud. Nosotros sabemos de muchas poblaciones, no solo de Cataluña sino de Castilla, donde no pueden salir de sus casas los vecinos honrados antes de anochecer... Muchos casos podíamos citar, pero sirva de ejemplo lo siguiente que cuenta un periódico liberal, La Prensa. Por persona fidedigna de Montroig, he sabido las mil y una barbaridades que se están cometiendo en aquel cantón federal, por los nuevos defensores dela libertad, a los que no les llega la camisa con el miedo a los carlistas; retenes en todas partes, y uno más que regular en la iglesia que han convertido en un corral, donde se están cometiendo toda suerte de sacrificios por la patulea que guarnece aquella fortaleza. Una imagen del Niño Jesús ha sido puesta en el campanario, amenazando con fusilarla si no se les avisaba la llegada de los carlistas,*

⁸¹ La seva mare, Neus Moragas Dot, era de Tivissa.

⁸² Brusa de color vermell com la que generalment usaven els voluntaris de Giuseppe Garibaldi, a la guerra de la independència italiana (1859-1861). Joan Miró pinta el seu famós "Autoretrat" (1919), que inscriu a l'Exposició Municipal de Barcelona, del mateix any, amb el nom de "El noi de la garibaldina vermella".

⁸³ "Anales de Reus" núm. 44, publicat al "Diario de Reus" del 6 de juny de 1928.

otra de la Virgen ha sido trasladada en mitad de la iglesia, cometiendo con ella toda suerte de desacatos, quemando algún santo, profanando el sagrario hasta llegar su desvergüenza al extremo de colocar una botella de vino en un altar y encender dos cirios a su lado. Vea, pues, que se puede esperar de semejantes cafres...". Pel que esmenta suposo que el cos de guàrdia del "Portal d'Avall, o de l'Església" (a l'extrem inferior de l'actual carrer Major), doncs el poble es podia considerar emmurallat i tancat per quatre portals, es deuria allotjar a l'església (vella). També sabem, ho hem comentat, en els fets de la Segona Guerra Carlina, que hi havia sobre el portal "*una habitació per als guàrdies del portal*"⁸⁴. Per cert, aquella "*persona fidedigna de Montroig*" que relata aquelles barbàries deuria ser un apassionat carlí del poble. Els qualifica de "*patulea*"⁸⁵.

Avançant-nos un any, trobem a "La Discusión. Diario Democrático", del 18 de gener de 1874, l'explicació de l'ocupació de l'església de Mont-roig per part dels voluntaris i la força militar que defensava el poble: "*La situación especial en que se encuentran muchísimos pueblos situados en la montaña de Cataluña a causa de la guerra carlista, hizo necesario ya en el principio de esta, que los Voluntarios liberales escogieran un sitio a propósito para su defensa en el caso de una sorpresa, a que se hallan continuamente expuestos... Son pocos los que poseen castillo... Esta circunstancia hizo que desde abril de 1871 los liberales se posesionaran de los edificios destinados a iglesias y abadías, únicos que podían ser medianamente fortificados; algunos abandonados por los clérigos que los habitaban, que se hallaban al frente de las partidas. A esta previsión se debe que Alforja, Montroig, Lloá, Almatret y otras muchísimas poblaciones hayan resistido y rechazado valientemente a las facciones...".* Es veu que algun comandant militar va ordenar que es desallotgés alguna església. Aquest diari deia que l'ocupació no impedia que s'hi podés fer les cerimònies corresponents, i afegia que no hi havia cap sentiment en contra dels catòlics. Acabava: "*tampoco se ha de ofender el espíritu liberal, dando el triste ejemplo de Flix que en un año ha enviado dos curas, uno de ellos de triste memoria, a la facción...*". Es deu referir a Josep Agramunt, dit "Capellà de Flix", i a Antoni Díez. Aquest darrer era un vell lluitador de les passades guerres carlines. Aleshores tenia ja 60 anys. Havia sigut capellà de la Todolella (Ports de Morella, Castelló). Sembla que tenia una gran cicatriu a la cara degut a una ganivetada.

Continuaven voltant les partides carlines per aquests pobles del Baix Camp. "*De Montroig dicen a un colega de Reus que a las nueve de la noche de anteayer (29 de gener de 1873) entró en Montbrió la partida carlista que manda Tallada... de 200 hombres. Exigió un trimestre de contribución y a las cuatro y media de la mañana salió y tomó la dirección hacia Montroig, en cuyas inmediaciones subdividióse en dos secciones, de las que una penetró en Vilanova de Escornalbou al objeto de cobrar dinero y la otra se dirigió hacia la montaña, en cuyo punto se reunió después toda la fuerza. Los voluntarios de Montroig tomaron precauciones para impedir a los carlistas la entrada en el mismo y además les hicieron algunos disparos sin resultado alguno, debido a la gran distancia a que se hallaban... Anteayer (29 de gener) se presentaron a indulto... tres individuos de la partida de Tallada. Dos son vecinos de Almohera y el otro de Montroig...*"⁸⁶. Un altre mont-roigenc.

⁸⁴ "Història de Mont-roig" de Francesc Riba i Mestre, pàg. 61.

⁸⁵ Patuleia: gent indesitjable.

⁸⁶ "Diario de Tarragona" del 31 de gener de 1873.

El reusenc “La Redención del Pueblo. Periódico Republicano Federal”, del 31 de gener de 1873, donava algun detall de la partida de Francesc Tallada que havia explicat un d’aquests tres carlins presentats a indult (era el de Mont-roig?): “*La facción por más que se diga no cuenta con otros recursos que los que se procura cobrando contribuciones en los pueblos. En la partida Vallés dejaron los individuos de cobrar los seis reales diarios tres días consecutivos, a causa de no haber podido apoderarse de ningún trimestre de contribución; la partida Tallada hasta ahora ha pagado el socorro religiosamente, si bien se cree no podrá hacerlo así en adelante. Esta última partida se compone, hoy por hoy, de 250 individuos, todos bien armados. En sus filas cunde el desaliento y no se harán esperar numerosas presentaciones de los que por fin han comprendido la inutilidad de sus esfuerzos y lo imposible del triunfo. Los que muestran más fe son los 93 tortosinos que, escogidos por Tallada, son el núcleo de su fuerza. Tallada no trae en sus filas ningún cura; no así Vallés que tiene en su columna tres mansos sacerdotes armados con el espiritual trabuco, que así menudean los sermones como los tragos de aguardiente...*”. Diu que cobraven 6 rals diaris. En el mateix diari, del dia 30, podem llegir: “*El cura ecónomo de Alforja, queriendo imitar a sus compañeros de profesión de Riudoms, Vilaseca, Riudecols y otros, se nos asegura ha abandonado la población hace tres o cuatro días. A este paso pronto tendrán los pueblos que cerrar las iglesias...*”.

El “Diario de Tarragona”, del 2 de febrer, deia: “*Se asegura que el cabecilla Quico⁸⁷ dirigió ayer por escrito una orden a los jefes de varias estaciones de la vía férrea de Barcelona prohibiéndoles la circulación de trenes bajo pena de la vida...*”. El mateix diari, del 7 de febrer, en una crònica del 4 de febrer, des de Vandellòs, comentava sobre les partides carlines que “*no pasaba semana sin que los encargados de las masías no dieran parte de su aparición...*”. També, que es van reunir a l’Ajuntament per estudiar fortificar el poble. Acabava: “*A última hora acaban de manifestarse unos pasajeros que vuelve a recorrer las inmediaciones de Montroig la partida del cabecilla Tallada...*”. Hi havia alguna relació en què el 29 de gener, una setmana abans, un membre de la seva partida de Mont-roig s’havia presentat a les autoritats?

El 15 de febrer de 1873 Pi i Margall decideix legalitzar i organitzar la Milícia Nacional. Substituïa a “Voluntaris de la Llibertat” que havien donat suport, en alguns indrets, a la revolta federalista.

El 18 de febrer, les partides de Pasqual Cucala i Joaquim Ferrer es troben a Aldover (Baix Ebre) i es dirigeixen a Alfara de Carles (Baix Ebre). Mentre, la de Baptista Piñol, dit “Panera”, va a Paüls (Baix Ebre). A l’endemà, Cucala entra a Santa Bàrbara (Montsià) on atura el tren de Tortosa i destrueix el telègraf. A mitjans de febrer, les partides de Francesc Tallada, Francesc Vallès, Pasqual Cucala, Joan Baptista Pinyol, dit “Manyero”, i d’altres, van cap a Tivenys (Baix Ebre), per passar l’Ebre i dirigir-se al Maestrat. Fan una mena de concentració i repòs per tornar al cap d’unes setmanes. Estem en ple hivern.

El 22 de febrer de 1873, primer a Barcelona i després a la resta de Catalunya, molts oficials són expulsats de l’exèrcit i es produeixen actes d’indisciplina instigats pels moviments populars revolucionaris. El 23 de febrer, “Don Alfonso” passa a comandar la partida de Francesc Savalls. El 28 de febrer, mor el cap carlí Joaquim Ferrer a Castell

⁸⁷ Francesc Cerdà, dit “lo Quico de Constantí”.

de Cabres (Baix Maestrat). El 8 de març de 1873, la partida de Francesc Vallès entra al Perelló. El cap Francesc Tallada Forcadell mor en una acció a La Granadella (Les Garrigues) en una topada amb la columna d'Otal, després de tres hores d'una lluita aferrissada, acabant cos a cos. La guerra s'anava endurant i provocava actes de crueltat pels dos bàndols.

“La Federación. Órgano de la Federación Barcelonesa de la Organización Internacional de Trabajadores”, del 8 de març, contestava molt possiblement aquell atac de “El Pensamiento Español”, del 28 de gener, que deia que a Mont-roig “*la iglesia que han convertido en un corral...*”. Deia el diari sindicalista: “*Parece que no se han contentado los demagogos en incendiar trastos viejos de iglesias... como ha sucedido en Montroig que hicieron auto de fe de todos los confesionarios, que algunos disgustos habían producido a honrados padres de familia, por tener ideas que no eran del agrado de los representantes del buen dios de los religiosos... Los perversos instintos de la chusma... alentados por la propaganda disolvente que se viene haciendo, con grave escándalo de las personas sensatas, con detrimento de fe de nuestros mayores y con sacrílega profanación los piadosos sentimientos del pueblo español... les ha inducido a incendiar el archivo del registro de la propiedad de un pueblo de España...*”. Això últim és el que va succeir a Mont-roig? Ja ho havíem vist el 7 de gener a Xerta; també ho veurem, a inicis de maig, a l'Aleixar i a La Morera de Montsant.

Trobem uns altres intents d'entrar a Mont-roig: “*La partida de Vallés, alentada por el éxito que tuvo en su tentativa contra los voluntarios del Perelló, trató de hacer lo mismo en Montroig, a cuyo efecto en la madrugada del domingo (9 de març de 1873) intentaron circunvalar dicho pueblo; pero la actitud enérgica de los voluntarios de la república que se apercibieron a tiempo de lo que tramitaban los carlistas, impidió a estos llevar a cabo su intento...*”⁸⁸.

El “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, de l'11 de març de 1873, esmenta uns premis a la promoció de l'ensenyança primària. Entre d'altres, hi ha el mestre de Mont-roig Narcís Dalmau Maseras⁸⁹.

El 21 de març, la partida de Pasqual Cucala crema l'estació de Benicarló (Baix Maestrat) i destrueix el telègraf. “*Serían las nueve de la mañana cuando entró Cucala con unos 200 hombres en Benicarló, con intento de sorprender una remesa de fusiles que habían salido de Valencia para los voluntarios de Vinaroz... El capataz de una brigada de la línea férrea... pudo escapar... y prevenir al tren, que retrocedió a Alcalá (de Xivert). Al saber los carlistas que se aproximaba una columna de carabineros... incendiaron la estación de Benicarló y abandonaron la villa...*”⁹⁰.

Dues setmanes després d'aquesta temptativa d'assalt a Mont-roig (9 de març de 1873) i tres dies després de l'incendi de l'estació de Benicarló, el 24 de març arriba a Mont-roig

⁸⁸ “Diario de Tarragona” del 13 de març de 1873.

⁸⁹ El “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” publicava, el 10 de setembre de 1890, una acta del jutge Ramón Vidiella Balart de Reus on s'esmentava que Narcís Dalmau Maseras “*natural y vecino de Montroig, en cuya villa falleció el día veinte de Mayo de mil ochocientos noventa, siendo soltero, se anuncia la muerte de aquel sin testar...*”. Es van presentar a reclamar l'herència les seves germanes Josefa (“conocida por Teresa”) i Narcisca.

⁹⁰ “La Correspondencia de España. Diario universal de noticias”, de Madrid, del 23 de març de 1873.

Heinrich Moritz Willkomm⁹¹, un dels més importants botànics del segle XIX⁹². Volia anar a les Illes Balears i esperant el dia de l'embarcament, aprofita per visitar la Mola de Colldejou. Arribant a Barcelona li sorgeixen dubtes, doncs, ha llegit que han incendiat l'estació de Benicarló (ho hem vist, el 21 de març). “*El viatge ens fa sentir una mica insegurs, perquè es deia que els carlins s’escampaven per aquella part de la província de Tarragona... Un altre grup més petit estava als voltants la Mola, a prop de Monroig, on nosaltres teníem intenció de passar una nit. Uns dies enrere l’havien envaït i exigint el pagament 100 duros com a xantatge...*”⁹³.

Continua el botànic alemany: “*Ens vam allotjar en un hostel... Vam descansar dues hores. Al migdia vàrem poder fer un àpat... Després de dinar “vam anar cap a la muntanya acompanyats de dos rucs per a les dues noies. Incloent-hi l’Arriero (traginer) érem set persones. Vam sortir cap a les dotze amb una sorollosa escorta que ens acompanyà pels carrers...”*”⁹⁴. Willkomm parla de carrerons escarpats amb un paviment molt accidentat. Arriben al peu de la Mola. “*A la part inferior del pendent de la Mola, a uns 450 metres d’altura hi ha Coll de Jou, format per només unes cases. Ens van dir que els seus habitants temien els carlins. Després vam fer un llarg i dur trajecte per camins molt pedregosos... I es topen amb els carlins: “De sobte van sortir darrere d’una roca dos nois preparats per disparar una llarga escopeta... Els hi vaig explicar qui era... Un, que anava vestit d’aragonès⁹⁵, em va preguntar durament cap on anàvem i què buscàvem, mentre que l’altre, un català que semblava ferit al coll, va quedar en silenci. Jo vaig donar-li explicacions... Duia una barba negra amb una cara emmarcada pels cabells rissats amb una redesilla de color vermell, molt pintoresca...”*”⁹⁶. No hi va haver cap problema.

Als expedicionaris botànics se’ls hi va fer tard. “*Vam tornar a Monroig a les 8 en punt, però ens vam trobar la porta del poble tancada. A les nostres veus i crits es va obrir una finestra d’una casa contigua... Aviat va sortir un fanal per il·luminar-nos des de dalt. La rialla alegre de la noia i els estranys sons de la llengua alemanya finalment van convèncer els ciutadans honrats que no érem carlins. Finalment, la clau va entrar a l’antic pany rovellat, les portes es van obrir i vam veure que havíem de passar entre dues filades de persones armades i en màniga de camisa que ens il·luminaven amb una llum de llanterna. Dues bones persones ens van acompanyar fins el nostre hostel... Ens van preguntar si ens havíem trobat amb els carlins a les muntanyes. Els hi vaig dir que sí, que aquells nois semblaven una mica aterrits. En van dir que havia d’anar al casino republicano per explicar-li al senyor alcalde. Aquest ens va rebre dient muy buenas*

⁹¹ Heinrich Moritz Willkomm havia nascut el 29 de juny de 1821 a Herwigsdorf, a l’antiga Saxònia (ara, a l’extrem sud-oriental d’Alemanya, prop de la República Txeca). El 1841 inicia estudis de Medicina i Ciències Naturals a la Universitat de Leipzig (Saxònia). Amb vint-i-tres anys, el 1844, fa un viatge de recerca botànica, que durarà dos anys, al sud-oest de França, sud d’Espanya i l’Algarve (Portugal). El 1850 fa el seu segon viatge a Espanya; sols hi estarà nou mesos. Només podrà visitar el País Basc i algunes províncies de Castella. El 1852, és nomenat professor de botànica a Leipzig. Del 1855 al 1868 és catedràtic d’Història Natural a Tharandt (Saxònia). Del 1868 al 1873 és catedràtic de Botànica a Dorpat (Rússia, ara Estònia). A la primavera de 1873 visita per tercer cop Espanya.

⁹² Vegeu el text “Un important botànic a Mont-roig (1873)”, de Martí Rom publicat al web de “**Ressò mont-roigenc**”, el 18 de juny de 2020.

⁹³ “Spanien un die Balearen” de Heinrich Moritz Willkomm (1876), pàg. 17.

⁹⁴ Del llibre “Spanien un die Balearen” de Heinrich Moritz Willkomm (1876), pàg. 20.

⁹⁵ Diu “vestit d’aragonès”. Difícilment Willkomm ho deuria saber reconèixer, possiblement li comentés aquell “arriero” que l’acompanyava. Ho deuria saber perquè parlava castellà. A vegades, a les partides carlines hi havia catalans lluitant al Maestrat i aragonesos i valencians al Camp de Tarragona.

⁹⁶ Del llibre “Spanien un die Balearen” de Heinrich Moritz Willkomm (1876), pàg. 21 i 22.

noches señores...”⁹⁷. Aquest portal que troben tancat deu ser el “Portal d’Amunt”, el que estava a l’extrem occidental del poble i era la sortida cap al camí de la Mare de Déu de la Roca, Colldejou⁹⁸ i Falset. L’alcalde, el 1873, era el republicà Joan Maseras Bargalló⁹⁹. per això, el van adreçar al “casino republicano”; aquella societat dita oficialment “El Porvenir” i creada el 1863¹⁰⁰. Sabem que el poble es tancava a la nit, així doncs on deuria estar el “casino republicano”? Se’ns dubte dintre del poble fortificat. Continua Willkomm: “*Tota la població del lloc semblava estar en excitació febril des del darrer atac carlí...*”. Ja a l’hostal, “*el sopar va ser, per descomptat, un digne equivalent al dinar...*”¹⁰¹.

No hi ha informacions precises de quin podia ser aquest hostal. Però, també, deuria estar dins del poble fortificat, entre els portals. Més endavant veurem com en el “*Boletín Oficial de la provincia de Tarragona*”, del 21 d’agost de 1877, quatre anys després de l’estada a Mont-roig del botànic alemany s’esmenta que hi ha un hostal propietat de Miquel Nolla. Surt citat en una denúncia d’un italià que li havia venut una somera que prèviament havia robat a Cambrils.

Dèiem que aquell botànic alemany s’havia trobar el “Portal d’Amunt” tancat i que, aquest, deuria estar a continuació de cal Patol (carrer d’Amunt núm. 25). Una mica més cap l’exterior hi havia (encara hi és ara) la dita “torre dels carlins”¹⁰² (ara a l’interior de la finca del carrer d’Amunt núm. 28). Possiblement aquesta torre devia formar part, o era contigua, al “Portal d’Amunt”.

El “Diario de Tarragona”, del 28 de març, quatre dies després de l’estada de Willkomm a Mont-roig, deia: “*Los voluntarios de la república de Montroig, Riudecañas y Vilanova de Escornalbou juntos con el batallón cazadores de Madrid, verificaron anteayer (día 26) una salida, al objeto de atacar a la partida carlista de Vallés que se hallaba en las inmediaciones de Colldejou. Dicha partida se dividió en pequeños grupos, por lo que haciéndose muy difícil la persecución, se retiraron los voluntarios, pero los cazadores de Madrid la continuaron...*”. Veiem que cita a la mateixa partida carlina que havia intentat assaltar Mont-roig el 10 de març. El dia 26, surten en la seva persecució, dos dies després de l’estada de Willkomm a Mont-roig. Potser la notícia de l’encontre del botànic alemany amb aquells dos carlins a la Mola va desencadenar aquest fet. També hem vist abans com comentava que n’hi havia un “*que semblava ferit al coll...*”. Potser fos per l’intent d’assalt al poble del dia 10. Aquells soldats del “*batallón cazadores de Madrid*” deuriem ser dels que formaven part de la guarnició de Mont-roig.

⁹⁷ Del llibre “Spanien un die Balearen” de Heinrich Moritz Willkomm (1876), pàg. 23.

⁹⁸ És on ara s’eixampla el carrer d’Amunt, a continuació de cal Patol (ara núm. 25).

⁹⁹ A aquest, l’havíem trobat a la junta revolucionària de Mont-roig, a l’octubre de 1868, en els fets posteriors de la “Gloriosa revolució de septiembre”, en el “Comitè republicà” del poble a 12 de desembre de 1870 i en aquella carta del Comitè republicà democràtic federal de Mont-roig, del 18 de juliol de 1872.

¹⁰⁰ Vegeu el text “El Porvenir democràtic (El Casino de Baix)” del llibre “Mont-roig: esberles d’un mosaic esbocinat”, de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 201.

¹⁰¹ Del llibre “Spanien un die Balearen” de Heinrich Moritz Willkomm (1876), pàg. 24.

¹⁰² Número “B.13” del Catàleg de Béns protegits de Mont-roig: “*torre de maçoneria i obra ceràmica, troncocònica, amb 6 m de diàmetre a la base i 7 – 8 m d’altura. Està decorada amb merlets esgraonats. Plena d’espilleres radials (12) és evidentment una torre fusellera...*”.

Deixant aquest curiós relat de la visita del botànic alemany a Mont-roig, anem uns tres dies enrere. El diari reusenc “La Redención del Pueblo. Periódico Republicano Federal”, del 23 de març, publicava la crònica d’una acció de Josep Agramunt, dit “Capellà de Flix”, a la Palma d’Ebre (Ribera d’Ebre): “*Uno de los soldados de caballería de Bailen, herido en aquella acción, quedo tendido en el campo, pidiendo los últimos auxilios espirituales. Óyete el Coadjutor de Flix, que acompaña a la partida de carlistas de Vallés y, acercándose al soldado, después de motejarle¹⁰³ bárbaramente, le dio la absolución y luego le hirió repetidamente con un sable, cebándose en el cuerpo del moribundo...*”. Déu-n’hi-do.

També a la Catalunya interior hi havia accions rellevants. “*En la madrugada del 27 (de març) los carlistas cercaron a Berga... hasta las tres de la tarde se sostuvo un continuado tiroteo y a esta hora dieron los carlistas el toque de asalto. Las fuerzas de la villa fueron al poco rato concentrándose hacia el cuartel y uno tras otro debieron rendirse los retenes... La facción era de 2.500 a 3,000 hombres e iba mandada por D. Alfonso y Savalls... Al retirarse de Berga asesinaron los carlistas... a 73 prisioneros del batallón voluntarios francos de Cataluña y algunos individuos de la compañía movilizada de aquella villa...*”¹⁰⁴. He trobat que en aquest fet hi va participar el mont-roigenc Sixte Puñet Aragonès. En una notícia del diari carlí “El Cruzado Español” del 18 de juliol de 1930 s’hi esmenta que acaba de morir: “*Entregó su alma a Dios en Falset, a los 74 años de edad... benemérito veterano de la santa Causa y persona de mucho prestigio en aquella comarca. Muy joven, a los quince años, se lanzó al campo de la Lealtad. Militó, sucesivamente, a las órdenes de su tío el Comandante don Joaquín Punyet, del Coronel Cercós y del General don Rafael Tristany; tomó parte en los principales hechos de armas que se desarrollaron en Cataluña; fue herido en uno de los combates que se libraron con motivo del convoy de Berga...*”. Aquí diu que el seu oncle era aquell Joaquim Puñet Gassó que hem trobat la seva ordre de cerca i captura en el “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 21 d’agost de 1872; aquell conegut com “Negre de l’Oriola”. El “coronel Cercós” és el ja conegut Isidre Pàmies de l’Aleixar i dit “Cercós”¹⁰⁵.

Aquest fet de Berga, va acabar d’enfrontar Don Alfonso amb el general Francesc Savalls. Des de l’entrada de l’ “*infante*” a Catalunya, les seves relacions havien estat difícils. Alhora, aquest fet va tenir una àmplia repercussió. A Barcelona, el diumenge 30 de març, “*produjo viva excitación... y dio pie para que al día siguiente se turbara el orden en varias iglesias por grupos que prorrumpieron en gritos irreverentes y que se ocuparan por gente armada las de San Jaime, Belén y S. José...*”¹⁰⁶. A Reus, la nit del 2 d’abril, “*la respuesta visceral de bona part de la població fou d’anar a assaltar i calar foc a Sant Pere i Sant Francesc convençuts que servien de refugi als carlins. La presencia de l’alcalde, Felip Font, i d’alguns altres dirigents aconseguí frenar els 400 amotinats en promete’ls que s’escorcollarien les esglésies...*”¹⁰⁷. També a Reus, “*no fue posible organizar las procesiones del Viernes santo, santo Viático, Corpus y San Pedro... las autoridades bastante tenían que hacer para aplacar las iras*

¹⁰³ Desqualificar-lo per les seves accions.

¹⁰⁴ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1874”, pàg. 61.

¹⁰⁵ És el nom del Mas d’Aleixar, de la seva família. Sobre aquest personatge hi ha el llibret “Cercós, guerriller carlí al Baix Camp” d’Albert Manent (Episodis de la història. Rafael Dalmau, 1979).

¹⁰⁶ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1874”, pàg. 61.

¹⁰⁷ “Menjacapellans, Conservadors i Revolucionaris”, de Pere Anguera, pàg. 47.

revolucionarias anhelosas de dar un que sentir a los clericales y a sus secuaces carlistas...”¹⁰⁸.

El 28 de març van detenir Josep Pàmies. El “Diario de Reus”¹⁰⁹, deia que pertanyia a la partida de Francesc Vallès. Aquest, era germà d’Isidre Pàmies, dit “Cercós”, un rellevant cap carlí que havia esta empresonat a Barcelona l’any anterior, quan hi va anar enviat des de Tarragona, a fer alguns contactes exploratoris per l’aixecament legitimista.

*“El 2 de abril detuvieron los carlistas un tren en Calaf apoderándose de 19.000 duros que conducía. El todo o por lo menos parte principal de esta cantidad fue devuelta más adelante a sus dueños. Por consecuencia de amenazas hechas por el cabecilla Soliva¹¹⁰ a los empleados del camino de hierro de Francia, el servicio de trenes quedó reducido hasta Granollers por la línea del interior y hasta Arenys por la del litoral. En esta última línea se restableció luego el servicio completo; en la primera quedó suspenso en el trozo desde Granollers al Empalme...”*¹¹¹.

“Diario de Tarragona” del 2 d’abril de 1873: *“Dice el Diario de Reus que el Ayuntamiento de Montroig notificó el domingo último al cura párroco que dentro tercero día abandonara el pueblo”*¹¹².

El 3 d’abril de 1873, la partida de Pasqual Cucala torna a entrar a Benicarló (Baix Maestrat). A l’endemà, està a La Galera (Montsià). El 6 d’abril, Cucala, perseguit per tot el Maestrat, passa l’Ebre per guerrear a les comarques tarragonines. El 17 d’abril, Isidre Pàmies, dit “Cercós”, després de celebrar el seu sant al seu mas, va ocupar Vilaplana. A l’abril de 1873, sembla que disminueixen les accions carlines a les comarques de Tarragona. Els principals caps havien anat a França per coordinar-se amb Carles VII.

He trobat uns pagaments que l’Ajuntament de Mont-roig deuria fer com a compensació dels joves de la quinta del 1873¹¹³. El 28 de març consta “*cobrado por haberes movilizados de Montroig*” 1.000 pessetes. En una data sense concretar d’abril, 770 pessetes. I el 22 d’abril, 1.100 pessetes. Total: 2.870 pessetes.

¹⁰⁸ “Anales de Reus” núm. 44, publicat al “Diario de Reus”, del 6 de juny de 1928.

¹⁰⁹ Del 30 de març de 1873.

¹¹⁰ Salvador Soliva.

¹¹¹ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1874”, pàg. 62.

¹¹² Potser era Mossèn Anton Altés Vidal, de Tarragona, que era ecònom de Mont-roig des del 1868.

¹¹³ Aquesta informació procedeix de l’Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona.